
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

A BAJELHÁRÍTÓ SZENTLÉLEK

SILLING ISTVÁN

„A Lélek is segítségére van a mi erőtlenségünknek. Mert azt, amit kérnünk kell, amint kellene, nem tudjuk; de maga a Lélek esedezik mi értünk kimondhatatlan fohászokodásokkal.” (Pál apostol levele a rómaiakhoz 8:26)

A monotheista vallások közé tartozó keresztény egyház tanítása szerint a Szentháromság egy Istenben három személy lakozik: a teremtő Atya, a megváltó Fiú és a vigasztaló Szentlélek. Ez utóbbi az Atyával és a Fiúval egylényegű. Az Ószövetség csak három helyen, míg az Újszövetség több helyen is szól róla. Apokrif népi imádságainkból sem hiányzik. Szerepe, akár a Bibliában, többféle. Jelen dolgozatomban a vajdasági magyar archaikus népi imádságokban megjelenő Szentlélek apotropaikus funkcióit igyekszem bemutatni.

A magyar krisztianizált korban a korábbi időkből átmentett, illetve újonnan keletkezett nem tisztán keresztény tudattartalmú szövegekben kimondottan hivatalos egyházi tanítású szegmentumnak számít a Szentlélek fogalma. A kétféle tudattartalom szinkretizmusa nem újdonság az archaikus népi imádságoskövek kutatói előtt. Recens gyűjtéseink is igazolják, hogy a magyarság hit- és hiedelemvilágában napjainkban fennmaradt e kettősség.

A bajelhárító imádságokban az oltalmat különféle módon leginkább az angyal(ok), a kereszt, avagy a szentek biztosítják. De mellettük a Szentháromság mindhárom személyét is segítségül hívják az imádkozók. Így a Szentlélek, aki a fent idézett Pál apostol levele szerint közbenjár Istennél a hívőkért, együtt jelentkezik a másik két isteni személlyel néhány imavariánsban:

*Dicsértessék a teljes Szentháromság!
 Százezerszer dicsérlek és áldalak.
 Atyaisten légy velem,
 Fiúisten mellettem,
 Szentlélek Úristen felettem,
 Szent Mihály arkangyal jobb felől,
 Szent Antal bal felől,
 Két karomba angyal.
 Két vállamon Krisztus teste,
 Számban Krisztus teste és vére,
 Őrizzenek engem az örök életre,
 Akik ezeknél erősebbek,
 Azok árthassanak nekem. Ammen.*

(Elmondta Harmat Franciska, 61 éves, 1992-ben Adorjánban)

*O Dicsőséges teljes szent háromság
 ezerszer dicsérlek áldlak és fel magasztalak.
 atya Isten légy velünk
 fiu Isten meletünk.
 szent lélek úr Isten fölönünk.
 Bóldógságos szűz mária előünk
 szentjános evangelista hátunk meget
 szent mihál arkangyal job felől
 pádvai szent antal bal felől
 két koronás angyal két valúnkón
 Krisztus kenetje száánkón
 Krisztus teste szívünkón
 Krisztus teste és vére gyógyítja meg lelki sebeinket.
 aki enél erősebb vagy hatalmasabb az árthasón nekünk csak.
 amen.*

(Elmondta Körmöcziné Gyémánt Viktória, aki 1902-ben született. Az imaszöveget Bodor Anikó írásban kapta Majdánból az 1990-es évek elején.)

Mint látható, az isteni személyekkel együtt bibliai alakok és későbbi korból való szent is jelen van a bajelhárító szándékot is magán viselő szövegben. A szerves szóösszetétellel kövült Szentlélek mindkét imában az Úristen attribútumaként ismétlődik, s mindkétszer a maga megjelenésének eredeti helyére – az apostolok feje fölött jelent meg először Krisztus mennybemenetele után –

illeszti a fohászzkodó: vagyis föl, a magasba, a maga alvó teste fölé. Oda kéri tőle az őrzést, hogy a főnről érkező rossz őt el ne érhesse. Az első változat egyértelműen egyes szám első személyű, vagyis csak önmagára gondol az imádkozó. A második is így indul, azonban csakhamar áttér a többes szám első személyre, s így általánosan mindenkire oltalmat kér, remél. Az imádkozó a maga immanens világát egy transzcendens régió lényével, eszközeivel veszi körül. Reményét erősítik vallásának megbecsült szentjei, akik mind a gyengéket, bűnösöket oltalmazzák (Szűz Mária), a csüggedőket biztatják (Szent János evangélista, aki Mária mellett volt Krisztus megfeszítésének idején), a halálba elszólítottakat a helyes útra igazítják (Szent Mihály, a halottvezető arkangyal), s egy jóval későbbi, a középkortól népszerű szent, Páduai Szent Antal, aki az életben az igaz út meglelésében támogatja a gyarló embereket. A minden oldalról mintegy bekerített, maga köré bűvös kört kerekített ember szimbolikusan még a testére is őrző lényeket, dolgokat helyez: karjára-vállára angyalokat, szent ostyát a szájába, illetve szent kenetet a szájára, a szentáldozás által pedig megnyugvást a lelkébe.

Harmadik imádságunk is esti fohász, s az *Én lefekszek én ágyamba . . .* kezdetű, ismert népi imádság angyalokat hívó sorai után a három isteni személyt is oltalomul kéri, megidézi:

*. . . Atyaisten fölöttem,
Fíjúisten mellettem,
Szentlélek Úristen, légy velem . . .*

(Elmondta Püspökné Holló Etel, 73 éves, 1996-ban Martonoson)

Itt már a Szentlélek Úristen nem az előbbi helyén szerepel, illetve nincs is kimondottan kijelölt helye, pusztán a jelenléte vált lényegessé a baj távol tartását célzó imádságban.

Érdekes helyet foglal el a Szentlélek a Reggeli imádságként is ismert *Szól a kakas, kelj föl, Mária* kezdetű ima egyik zombori változatában, ahol a záradékrész után a felajánló sorok következnek:

*. . . Fölajánlom ezt a kevés imádságom
Boldogságos, szép Szűz Máriának,
Őrző angyalomnak,
Isten Anyjának,
Szent Anna asszonynak,
Vigasztaló Szentlélek Úristennek,
Hogy vigasztaljon és őrizzen meg bennünket . . .*

(Elmondta Szabó Julianna, 84 éves, 1992-ben Zomborban)

Az oltalmazó szent asszonyok, legtiszteltebb női szentek közé illeszti az imádkozó asszony az immár *vigasztalónak* is nevezett Szentlélek Úristent. Az Erdélyi Zsuzsanna által Kozmikus Genézisnek nevezett imamotívum enyhe reminiscenciáját hallhatnánk ki a sorokból, de sem a kozmosz, sem a Fiú születése nem szerepel e sorokban, csak az általa küldött Vigasztaló Szentlélek. S ők nem szinonimái egymásnak. Ez az imádság nem tartalmazza sem az Atya, sem a Fiú nevét. A külön tisztelet éppen a vigasz miatt, a vigasztalásra annyira vágyakozó, rászoruló ember Szentlélekbe vetett bizodalma miatt illeti a harmadik isteni személyt.

Ugyancsak a fentebb említett világteremtés mozaikjai hámozhatók ki a következő imarészletből:

*. . . Első asszony Szent Anna asszony,
Szülte Máriát,
Mária szülte a Krisztus Jézust,
És méhébe fogadá Szentlélektől szent fiát . . .*

(Elmondta Wöfl Angéla, 24 éves, 1996-ban Bajmokon)

S itt Szent Anna erőteljes kultusza érhető tetten, míg a számunkra lényeges Szentlélek csak az archaikus ima szövegébe kompillálódott *Úrangyala* imádság második sora csupán, s itt már nincs apotropeikus funkciója; s az idézet utolsó két sora között időbeli következetlenség ismerhető fel.

Érdemes megfigyelnünk, hogy a három isteni személy közül csupán a Szentlélek kapja meg a vizsgált szövegekben a megtisztelő *Úristen* megnevezést, míg a másik kettőt az *Úr* nélkül: *Atyaisten*, *Fiúisten* néven nevezik. Habár az említett esti imádság sok-sok változatában *Úrjézust* emlegetnek:

*Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba . . .*

de azokban nem szerepel a Szentlélek.

Vannak olyan szövegeink is, amelyek kizárólag a hivatalos egyházi tanok szellemét közvetítik az átörökítésben részt vevő egyszerű nép kisebb módosításaival, leginkább torzításaival. Tétélesen is igazolt, hogy fordítás eredményeként lett a *Te lucis ante terminum* középkori breviáriumi himnusz magyar népi imádsággá *Mivel már besötétedett . . .* kezdettel. Holl Béla szerint „ezt a XVII. század első felében DRASKOVICH János horvát bán fordította és 1643-ban Pozsonyban az »*Officium Beatae Mariae Virginis*« című magyar nyelvű

imádságoskönyvben közreadta.” Ez a XVII. században magyar imádsággá lett himnusz is tartalmazza a három isteni személyhez, így a Szentlélekhez való könyörgést is. Ennek az imának a Vajdaságban a bácskai Völgyesről egy épebb, a bánáti Muzsláról egy romlottabb, de népibb változata került elő, míg Kupuzsináról csak az első két versszaka, s épp az hiányzik, amelyben a Szentlélek is szerepel. A völgyesi releváns imarész így hangzik:

*... Engedd ezt nekünk kegyesen,
Atya, fiú fölségesen,
Szentlélekkel egyetemben,
Élvén örök dicsőségben.*

(Elmondta Pósa Katalin, 84 éves, 1994-ben Völgyesen)

A könyörgés és a dicsőítés tehát együtt szerepel az iménti imádságban.

Érdekesebb a romlott szövegű muzslai variáns:

*Mivel már besötétedett,
Kérünk, Teremtőnk, tégedet,
Hozzánk kegyelmességedet,
Mutasd szokott őrzésedet.
Buzalmatásból lessenek,
Látásuk elveszenek,
Sátányok megköthessenek.
Szent lélek egyesülve léven
Örök dicsőségben,
Látogasd meg, Uram, ezt a házat,
Szent angyalok lakóznak e házban,
Minden békeességben megőriznek a mi Urunk által.*

(Elmondta Nagy József, 75 éves, 1992-ben Muzslán)

Ebben az imádságban már csak a Szentlélek maradt meg, s nem is tudható, hogy annak kivel kell egyesülve élnie örök dicsőségben. Az imazáró sorok pedig már nem a Pongrácz Eszter által sokszorta kiadott *Aranykorona* című imádságoskönyvben közzétett latin himnusz fordításából erednek, hanem teljesen az oltalomkérés, közvetetten a bajelhárítás szolgálatában állnak. A két tudattartalom szinkretizmusa újfent bizonyítékot nyert.

A ráolvasások közül először a Kupuszinán gyűjtött felhő elleni szövegekből idéznék, melyekkel szintén a baj: égi háború, nagy idő ellen védekeztek:

*. . . Kérnyékezzén még az Atya,
Kérnyékezzén még a Fiú,
Kérnyékezzén még a vigasztaló Szentlélek!
Oszlasson az Atya,
Oszlasson a Fiú,
Oszlasson a vigasztaló Szentlélek!
Rontson el az Atya,
Rontson el a Fiú,
Rontson el a vigasztaló Szentlélek!*

(Elmondta Pópéné Pavlik Verona, 82 éves, 1980-ban Kupuszinán)

*. . . Oszlassa szét az Atya Isten,
Térje meg a Fijú Isten,
Áldj meg minket Szentlélek Úristen,
Hárítsd el ezt a nagy félhét,
Hogy . . . ments még a csapástol,
Égi háborútól.*

(Elmondta Krivdáné Molnár Anna, 88 éves, 1980-ban Kupuszinán)

Míg első szövegünkben a Szentlélek megszólítása is a felhő eltérítése érdekében történik, addig a második szövegben már a Szentlélektől az áldást kéri magára és hozzátartozóira, házbelieire a szövegmondó. Szép eleme az első szövegnek a Szentlélek neve mellé mindig visszatérő *vigasztaló* jelző. S hadd hívjam fel a figyelmet arra, hogy csak a Szentléleknek jár jelző szövegeinkben, akárcsak a már említett *Úristen* megjelölés is.

A szintén Kupuszinán talált *Nyavalyák és betegségek ellen való . . . (?) hasznos imák* (Budapest–Ó-Buda, Remetehegy. Nyomatott és kapható Bartalis Imre könyvnyomdájában) című imaponyva is tartalmaz olyan, lám, imádságnak nevezett szövegeket, amelyekben, pl. a *Súlyról való imádságban* a Szentlélek erejével gyógyíthat, aki a szöveget mondja:

*Súly, súly, súly,
Ágas-bogas súly,
Nyavalyáknak súlya,
Nem én gyógyítlak,
Hanem a Szentlélek Úr Isten gyógyítson tégedet, nem én;*

*Az által teszem kezemet reád.
 Én tégedet gyógyítlak öt ujjammal, öt angyallal és a Szentlélek
 az Úr Jézussal.
 A teljes Szentháromság egy Isten eloszlasson,
 Hetvenhétféle fűszál gyógyítson,
 A Szentlélek Isten itt többet ne találhasson;
 Gyógyítson téged a Szentlélek Isten ereje,
 Távoztasson tégedet a teljes Szentháromság egy Isten.
 Valamint a többi nyomorultakból és nyavalyásokból kitávoztattad,
 Távoztasd ki én belőlem is, bűnös szolgál(ló)dból,
 Mint a holdnak fogyatkozása,
 Hogy az újság itt ne találhasson,
 A Szentlélek Isten kiszármazzasson belőlem. Amen.*

„A túlvilágnak az emberre és környezetére gyakorolt hatása szüli azt a meggyőződést, hogy ott – emberi léptékkal mérve – hatalmas erők működnek, amelyek meghatározott módon irányítják a világ folyását” (Horváth, é. n.: 10.). A Szentlélek hatalmába vetett hit világlik ki a fenti ráolvasásból, hiszen a szövegben ötször fordul elő a gyógyító, a gyógyítást segítő Szentlélek Úr Isten megnevezése, és csak kétszer a Szentháromságé.

Összefoglalásként elmondhatom, hogy archaikus népi imádságainkban és ráolvasásainkban a Szentlélek bajelhárító, védelmező szerepe ismert, bár ritkán jelenik meg ilyen funkcióban. Tiszteletét bizonyítják a nevének alaptagja mellé kerülő megtisztelő jelzők is.

IRODALOM

- Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtől lépék*. Archaikus népi imádságok. (Má-sodik kiadás), Budapest, 1978
- Holl Béla: Hozzászólás Dobozyiné Erdélyi Zsuzsanna „Archaikus és középkori elemek népi szövegekben” című előadásához. *Ethnographia*, LXXXII. 1971, 371–374. l.
- Horváth Pál: *Vallásismeret*. Calibra Kiadó, Budapest, é. n. (1996?)
- Polner Zoltán: *Föld szülte fáját*. Szeged környéki ráolvasások és népi imádságok. Szeged, 1978
- Silling István: *Boldogasszony ablakában*. Archaikus népi imádságok és ráolvasások Kupuszináról. Újvidék, 1992
- Silling István: *Kínján esék esete*. Vajdasági archaikus népi imádságok. Újvidék, 1995
- Tánczos Vilmos: *Gyöngyökkel gyökereztél*. Gyimesi és moldvai archaikus imádságok. Csíkszereda, 1995